

„Aparatėlis prie pat širdies – sąžinė“

2007-02-10

Į Baltosios anketos klausimus atsako **poetė ir vertėja Marytė Kontrimaitė**.

1. Kokią Lietuvą norėtumėte matyti po šimto metų? Kokie visuomeninės raidos principai (ar įstatymai) galėtų padėti to siekti?

Po šimto metų (sėdėdama ant debesėlio) tikiuosi matyti Lietuvą, suvokiamą ne tik kaip geografinį pavadinimą, o kaip šalį, normalią, nepriklausomą valstybę, gerai sugyvenančią su visais kaimynais. Labai norėčiau, kad Lietuvoje išliktų dauguma gyventojų, vadinančių save lietuviais, kalbančių gražiausia pasaulyje lietuvių kalba. Kad Lietuvos piliečiai džiaugtųsi gyvenantys tokioje valstybėje, kur visi turi galimybių dirbti tai, kas jiems labiausiai tinka ir sekasi, kad gali iš to darbo pragyventi, sukurti sau bei savo šeimai patogią buitį ir galimybę patenkinti materialiuosius, dvasinius ir kultūrinius poreikius. Kad jaunimas galėtų gauti jų gebėjimus geriausiai atitinkantį išsilavinimą. Kad iš tiesų veiktų solidarumo principas ir socialinės apsaugos sistema, kad žmonės jaustųsi saugūs, žinotų, jog užklupus bėdai, ligai, senatvėje susilauks pagalbos ir paramos, nežeidžiančios jų orumo... Kad žmonės galėtų kurti savo miesto ar kaimo bendruomenės ateitį, piliečiai aktyviai grumtųsi su "vis dar pasitaikančiom" visuomenės gyvenimą gadinančiom blygybėm. Kad valstybės tarnautojai ir pareigūnai - nuo žemiausių iki aukščiausių - žinotų privalą ne valdyti, o tarnauti valstybei ir piliečiams. Įsijautusi bene pradėjau aprašinėti visišką utopiją...

Dėl įstatymų - jau esama neblogų. Svarbu, kad įstatymai nebūtų priimami skubotai ir pritaikomi kažkieno (dažnai turtingų ir įtakingų asmenų, partijų, organizacijų ar įmonių) interesams. Manau, kad būtina įtvirtinti visų deklaruojamą, bet menkai įgyvendinamą subsidiarumo principą - užtikrinti mažųjų visuomenės darinių (tokių kaip kaimo bendruomenės ar seniūnijos) galimybes tvarkytis savarankiškai. Neabejoju, kad seniūnams reikia suteikti kur kas daugiau teisių, juos turėtų laisvai rinkti seniūnijos žmonės, merus - miestų gyventojai, o atstovus į savivaldybių tarybas galima būtų išrinkti ne tik pagal partijų sąrašus.

Tačiau prisimenu kadaise (apie 1999 metus) Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto (kuriame dirbau patarėja) posėdžių saliuokėje kabojusį plakatą su V. a. kinų išminčiaus Mencijaus (Mo Džė) posakiu: "Įstatymai patys neveikia." Atėjus naujiems seimūnams plakato neliko. Manau, kad šitas šūkis turėtų būti įdiegtas ne tik į įstatymų leidėjų, vykdomosios valdžios atstovų ir teisėsaugininkų, bet ir į kiekvieno piliečio sąmonę.

Po truputėlį dygsta pilietinės visuomenės daigai. Bet labai lėtai jie auga...

2. Ar jaučiatės esąs Lietuvos bendruomenės narys? Ar galėtumėte su pasididžiavimu išarti - "Aš esu lietuvis ir tuo labai didžiuojuosi" ir kodėl?

Jaučiuosi esanti lietuvė, Lietuvos patriotė (nebijau šitaip pasivadinti). Tačiau tuo didžiuotis? Didžiuojuosi lemtingais istorijos momentais išryškėjusiu tautos aktyvumu, kūrybiškumu, solidarumu ir taikingumu. Anketos siūlomą frazę nesunkiai būčiau ištarusi 1988-1991 metais. Dabar - ne. Nykstant patriotiniam pakilimui ir euforijai, daugėjo susirūpinimo, nerimo, liūdesio. Valstybininkams idealistams sukant galvas, kaip tvarkytis šalyje, išgyvenančioje didžiulę politinę, ekonominę ir socialinę krizę, gudrūs piliečiai (ir tie, kurie prie valdžios) taikėsi nuglemžti kuo riebesnį kąsnį. Vėliau aktyvių idealistų ir altruistų vis mažėjo. Viską užbaigė nyki moralinė krizė. Bjauru girdėti, kaip ne vienas nesigėdydamas pareiškia: "Manęs nenuteisė, vadinasi, esu teišus (nekaltas)..." Aha, beveik šventas. Dažni skandalai dėl korumpuotų Temidės tarnų parodo, kaip toks "nekaltumas" gaunamas.

O dėl didžiavimosi lietuvybe? Galėčiau pasakyti perfrazuodama Justiną Marcinkevičių: "Man skauda Tėvynę, nes aš ją turiu."

3. Ar Jus tenkina Lietuvos valstybės kultūros politika? Kas joje, Jūsų nuomone, keistina?

Ar jūs rimtai tikite, kad yra toks daiktas - Lietuvos kultūros politika? Surašomi deklaratyvūs planai, o kultūros gyvenimas vyksta tiek, kiek veiks žmonės arba išplėsti paramos iš valstybės, įvairių fondų, rėmėjų ar ES programų.

Ar daug dar esama tokių kultūros sričių, kurios arčiausiai žmonių? Nežinau, kiek išliko kultūros centrų periferijoje, kiek paramos gauna saviveiklos entuziastai. Truputį daugiau žinau apie bibliotekų padėtį, ir ji nedžiugina. Algos menkos, lėšų literatūrai ir periodikai įsigyti skiriama nedaug, o ir tos neretai naudojamos gana savotiškai. Dažnoje provincijos bibliotekoje atrasi krūvą pigaus skaitalo, o kultūros leidiniams pinigų nelieka. Savivaldybės dažnai pristinga lėšų vietas muziejui paremduoti, ypač jei reikia spręsti dilemą: skirti pinigų muziejui ar naujausios markės mero automobiliui.

Nesakau, kad nieko gero nesukurama, bet kiek daug tuščio barškėjimo, blizgesio, vienadienių renginių ir kiek nedaug kultūros, veikiančios žmonių gyvenimą, kuri gali sukurti tiesa, nušviesti viltimi ir grožiu.

"Postpostmoderno" antikultūra ir menas bei literatūra, siekiantys vien efekto bet kokiomis priemonėmis, "bjaurasties grožio" propagavimas tikrai nepadeda žmonėms gyventi. Kultūra neretai painiojama su primityvia pramoga, svarbiausias dėmesys skiriamas ne sąžiningiems kūrėjams, o įžūliems išsišokėliams, kurių nuopelnas - "tabu laužymas", o siekis - šokiruoti...

Esu įsitikinusi, (sakykit "senamadiška idealistė", man ta etiketė nebaisi), kad kultūra ir menas turi padėti žmonėms, o ne griauti idealus, skiepyti agresiją ar hedonizmą. Reikėtų mažiau stengtis pasireikšti pasaulio ar ES kultūroje, o remti daugybę kultūrai vis dar sąžiningai dirbančių žmonių. Ir nebijoti būti savimi - lietuviais. Tik tuo galime būti įdomūs kitiems.

O svarbi kultūros politikos sritis - kultūros vertybių, ypač nekiliojamųjų, apsauga? Ką matome, apsidairę aplink save? Aš daugiausia dairausi Vilniaus senamiestyje, kur gyvenu. Kiek atsirado kičo - kad ir tos auksuotos kolonos prie Rotušės aikštės. Arba tas Gedimino prospekte išdygęs, paveldosaugos reikalavimams prieštaraujantis viešbutis, - ir nieko. Jeigu tie puikūs daugiaaukščiai stūksotų toliau, būtų gerai, bet dabar jie stelbia gražiuosius senamiesčio bokštus ir gyvą, nepakartojamą stogų reljefą. Bjaurus geležinis, kniedėmis apkibęs tiltas, pakrikštytas karaliaus Mindaugo vardu, visai nedera prie jaukaus senamiesčio.

Modernų rajoną aplink savivaldybę poetė Onė Baliukonė pavadino "Mordoru" - manau, labai panašu, ypač naktį ("Žiedų valdovo" skaitytojai ir mačiusieji filmą žino). Ir nieko keista, kad griūva seni namai, kai po jų netvirtais pamatais pasikasa naujosios statybos. Viską lemia pinigai. Gražios deklaracijos paveldo apsaugos neužtikrins, kol neatsiras veiksmingų pilietinių iniciatyvų, rimtos kontrolės ir nebus baudžiami pažeidėjai.

4. Ar Jus tenkina Lietuvos valstybės švietimo politika? Kas joje, Jūsų nuomone, keistina?

Švietimo politika labai aktyvi ir nuolat kinta. Tai todėl, kad jam skiriama gana daug biudžeto lėšų. Renovuojamos mokyklos, jose daugėja kompiuterių, kaimų keliukais šmėžuoja vis daugiau geltonųjų autobusiukų. Bet mokyklose dirba daug ne Mokytojų, o "mokymo (ar ugdymo) paslaugų teikėjų" (Švietimo įstatyme kalbama tik apie mokymo (ugdymo) paslaugas)... Tiems paslaugų teikėjams, taip pat ir Mokytojams (stebuklingai jų galima ten aptikti) mokama labai kukliai. Iš savo algos labai nedaugelis išgali žmoniškai apsirengti, nusipirkti reikalingų knygų ar pakeliauti... Kol mokytojo atlyginimas (ir prestižas) bus toks, nieko nepakeis kad ir gražiausiai parašytos programos.

Už šį visuomenei ypač svarbų darbą (panašaus svarbumo kaip gydytojų) turėtų būti mokama taip, kad jaunimas veržtųsi mokytojauti. Tada reikėtų išsiaiškinti būsimųjų mokytojų motyvaciją ir tinkamumą. Pirmą kartą - priimant studijuoti, o antrą - duodant diplomą arba priimant į darbą mokykloje. Juk esama įvairiausių psichologinių testų ir kitokių būdų patikrinti, ar žmogus tinka dirbti mokytoju. Ir dar - mokykla turėtų dirbti kaip darnus kolektyvas, vyresnieji mokomi globoti mažesnius, pastebėti silpnesnį ir jam padėti. Pedagogai turėtų bendradarbiauti su tėvais (o ne tik reikalauti iš jų materialios paramos). Vėl utopija?..

5. Kokių permainų Lietuvos Valstybės strategijoje reikėtų pageidauti, norint susigrąžinti masiškai į Vakarus emigruojančią jaunąją Lietuvą?

Skaudus klausimas. Visi supranta, kad reikia daugiau dėmesio skirti jauniems specialistams. Reikėtų, kad atsirastų jaunų žmonių profesinio orientavimo sistema, kad kiekvienas jaunuolis(-ė) galėtų gauti (nemokamai!) patarimą, kokia veikla jam (jai) geriausiai tinka, į ką vertėtų atkreipti daugiau dėmesio. Ir - lanksčiai (tik be prievartos!) skatinti mokytis tų specialybių, kurių po 2-3 ar 5-6 metų labiausiai reikės. Reikia įvairių lengvatų, pavyzdžiui, ilgalaikių kreditų su minimaliausiais procentais jauniems žmonėms (ypač jaunoms šeimoms) būstui įsigyti. Kuo daugiau pagalbos šeimoms su vaikais (ne tik mažais, - moksleiviai,

paaugliai tėvams dar brangiau atsieina). Žinoma, jei ir toliau mūsų kainos sparčiai artės prie ES senbuvių šalių kainų, o atlyginimai augs po truputėlį, nieko gero negalim tikėtis. O jei dar mūsų valdžia paklausys Pasaulio banko išminčių (įdomu, kokios jų algos?) patarimų nebedidinti atlyginimų, tai ES ir Amerikoje vis daugės lietuvių, o pas mus - imigrantų iš Kinijos ar kitų trečiojo pasaulio šalių.

Bet ne tik materialios paskatos lemia norą išvykti svetur. Girdim, ką šneka emigrantai - ten žmonės esą draugiškesni, daugiau galimybių pradėti verslą, mažiau biurokratijos...

6. Lietuva dažnai įvardijama kaip šalis, pirmaujanti pagal savižudybių skaičių. Kodėl taip yra ir ką daryti, kad būtų kitaip?

Šitas skaudžiausias klausimas iš dalies susijęs su ankstesniais. Labai trūksta dėmesio žmonėms. Jaunimą skatina susinaikinti nesėkmės, nusivylimai, nesaugumo jausmas, susvetimėjimas, nepasitikėjimas kitais ir savo jėgomis, gausybė stresų ir pasekmės: narkotikai, alkoholizmas. O vyresniųjų gyvenimas dažnai būna lūžęs net kelis kartus, kai žlunga pastangos kaip nors įsitvirtinti. Sąjūdžio pradžioje ir ką tik atgavus nepriklausomybę žmonėms buvo išdalyta daug nerealių pažadų. Atsimenu, jau tada pasipiktinau a. a. profesorius Kazimiero Antanavičiaus pareiškimu, kad po 4 ar 5 metų gyvensim kaip Švedijoje. Kur ne, - Švedija nekariavo nė viename pasauliniame kare, niekad nebuvo okupuota, kapitalizmas ten seniai sutramdytas ir "su žmogišku veidu" bei puikiai išplėtotą socialinę rūpybą... Tas pažadas buvo ne realus, negu anų metų humoras: "Paskelbiam Švedijai karą ir iškart pasiduodam."

Kaimą nusiaubė nevaldoma žemės reforma. 1989 m. Sąjūdžio grupelė Rašytojų sąjungoje posėdžiavo žemės ūkio klausimais. Perskaičiusi skelbimą užsukau, - rūpėjo man, ūkininko (sovietiniu terminu - "buožės") vaikui. Svarstyta, ką daryti su kolūkiais. Išgirdau daug idėjų, kurios man pasirodė abejotinos. Neištvėrusi įkišau savo trigrąšį, priminiu, kad pasaulyje esama civilizuotų bendro žemės dirbimo modelių, pavyzdžiui, kooperatyvai, jų net nepriklausomoje Lietuvoje būta. Niekas nesiginčijo. Paskui matėm, kas ištiko mūsų kaimą. Viskas išgrobstyta, suniokota. Tiktai kai kur pavyko persiorganizuoti į kooperatyvus, bendroves. O dar žemės gražinimas su sklypų kilnojimu ir grobstymu, valdininkų korupcija. Atsirado net naujadaras "žemgrobiai". Suprantama, valstybei kuriantis sunku buvo viską kontroliuoti, bet manau, galima buvo prilaikyti tą virsmo procesą. Dabar graudenamės - kaimo žmonės nuskurdo, prasigėrė, žudosi ir kitus žudo...

Kadaise tiek buvo kalbėta apie iniciatyvos skatinimą, paramą mažosioms įmonėms, amatams ir verslams. Tos paramos sulaukė gal tie, kurie mokėjo pasinaudoti senais ryšiais (tikriausiai - ir kyšiais), o tikroji valstybės politika buvo visiškai kitokia. Kiek normaliai veikti galėjusių įmonių buvo skubotai (ir nešvariai) privatizuotų, dirbtinai sužlugdytų. Darbo vietų katastrofiškai sumažėjo, skurdo - padaugėjo.

Dar ta žiaurioji akcija, kai dėl netikslumo buhalterijos popieriuose buvo skiriamos didžiulės baudos, vėliau su delspinigiais jos didintos iki neįmanomų išmokėti dydžių... Jei kas patyrinėtų (kad ir rašydamas disertaciją) tų metų poliklinikų ir ligoninių archyvus, atrastų daugybę įrašų, liudijančių, kiek infarktų, insultų ir kitokių sunkių ligų užklupo dar nesenus, energingus žmones. Nekalbu jau apie neurozes ir psichozes. O toliau - netikėtos savižudybės.

Ką daryti, kad būtų kitaip? Kaip sugrąžinti žmonėms optimizmą, viltį, pasitikėjimą savimi, kitais ir valstybe? Vieno vaisto nežinau.

7. Ar Jus tenkina tai, kaip Lietuva suvokia ir pateikia save žiniasklaidoje ir televizijoje?

Atsakymas vienas - netenkina. Žiniasklaidos ir televizijos tema man artima, bet nenoriu kartoti tų pačių priekaištų su visu choru kritikų. Kol viešosios informacijos kūrėjai, tiekėjai ir platintojai galvos tik apie pelną, kitaip nebus.

8. Kokios lietuvių nacionalinės savybės Jums atrodo gražiausias, o kokios ne? Lietuvos žmonių moralė, sąmoningumas, patriotizmas: diagnozė ir perspektyvos.

Lietuviai - žmonės, kaip ir visi kiti. Kai kas išlaikė tas gražiausias savybes: darbštumą, draugiškumą, santūrumą, pakantumą. Bjauriausia - plintanti agresija ir abejingumas viskam. Tik nesutinku su dažnai kartojamu kaltinimu, neva lietuviai ypač pavydūs. Manau - ne daugiau, nei kiti. Gimtojoje Žemaitijoje nebuvo girdėjusi to bjauraus pasakymo: "Dega ne giminė, ne kaimynas, bet vis tiek gražu." Pirmą kartą tai išgirdusi Vilniuje, nuoširdžiai pasipiktinau - joks čia humoras ir visiška neteisybė!

9. Lietuvos kultūros, istorijos ar visuomenės veikėjas, kuris yra Jums autoritetas. Ir kodėl?

Didžiausias autoritetas man buvo ir tebėra ne kokia garsenybė, o mano Tėvelis - Lietuvos ūkininkas, vėliau tremtinys ir darbininkas, statybininkas, kalvis. Jis buvo fiziškai ir dvasiškai labai stiprus, geras visiems, visada galėjo mesti savo reikalus ir skubėti kitiems į pagalbą. Jis buvo kūrybingas, nagingas ir darbštus, darbas jam teikė džiaugsmą, kuriuo jis mokėdavo užkrėsti kitus. Jis daug skaitė, domėjosi daugybe dalykų, su juo buvo galima diskutuoti kone apie viską. Sakysit, idealizuoju? Visi, kas jį pažinojo, patvirtintų, kad sakau gryną tiesą. Na, vieną istorinę asmenybę, kurią labai gerbiu, galiu paminėti - Aleksandras Stulginskis man yra doro politiko ir valstybininko pavyzdys. Jam būnant Lietuvos prezidentu buvo padaryti didžiausi darbai valstybei sutvirtinti: žemės ūkio reforma, finansų reforma, sukurta švietimo sistema ir dar daug kas. Po Smetonos perversmo, pasipiktinęs diktatūra ir akivaizdžia neteisybe, Stulginskis išvyko į savo ūkį Žemaitijoje ir ten darbavosi. Užėjus sovietams, niekur nebėgo, kalėjimuose ir lageriuose rašė vieną po kito Stalinui laiškus, kuriuose, kaip tarptautinės teisės žinovas, argumentuotai įrodinėjo, kad jis įkalintas neteisingai, nes jokio nusikaltimo nepadaręs. Išgyveno, grįžo į Lietuvą.

10. Kokiais moraliniais principais vadovaujatės savo gyvenime?

Manau, jau aišku, kokiais principais stengiuosi vadovautis. Yra 10 Dievo įsakymų, yra Tėvo ir Motinos pamokymai, yra daug puikių skaitytų knygų, o prie pat širdies veikia toks aparatėlis, vardu sąžinė.

<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/58366>